

МАТВЄЄВ Віталій

доктор філософських наук
професор кафедри культурології та
філософської антропології
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова

**ЛЮБОВ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ФОРМА
САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ СХІДНОЇ І ЗАХІДІЙ ТРАДИЦІЙ)**

Проблема любові завжди була в полі зору як східних, так і західних представників релігійної та філософської думки. Однак, якщо християнство наполягало на духовному аспекті любові до Бога, а також до ближнього, то в індуїзмі можна зустріти, на перший погляд, прямо протилежні позиції. Стосовно першої, яку уособлює бгакті-йога, подібно до християнства, являла собою особливу духовну практику культивування любові до Бога. Навпаки ж, тантра-йога, пропонує з'єднання з Богом через сексуальну практику між двома партнерами протилежної статі. В той же час, між обома цими напрямками йоги є дещо спільне як у системі бгакті, так і в тантрі, – з'єднання з Абсолютом базується на певній дисципліні, пропонуючи свою систему пробудження духовності через розкриття відповідних енергетичних центрів.

Порівнюючи індуїзм і християнство в аспекті духовної практики, можна знайти немало спільних елементів, Христос проповідував рівність всіх людей перед Богом. В індуїзмі ж, незважаючи на його кастову систему, яка утверджує нерівність, людина репрезентується як складової частини гігантського

єдиного космічного організму, який розвивається завдяки керуючій і направляючій силі Брахмана і де кожному відводиться своє місце і відповідна роль. Наскільки ефективно людина виконує свої обов'язки, тобто слідує своїй дгармі, настільки її діяльність сприяє реалізації загального космічного плану. Виходячи з цього, вважається, що незначних професій просто не існує, тобто, в індуїзмі, незважаючи на його кастовість, все ж можна углядіти тенденцію до утвердження принципу рівності і справедливості.

Як в індуїзмі, так і в християнстві пріоритетною цінністю вважається відданість Богу перед будь-якими земними цінностями та обов'язками. Для цього варто порівняти євангельські істини з положеннями Бхагавад-гіти, релігійно-філософським твором, частиною епосу Махабхарати, який особливо цінується в Індії. Для цього можна провести відповідні паралелі між вимогами Ісуса слідувати духу закону, а не його букві з подібними принципами карма-йоги або йоги правильної дії.

Культивування трансцендентальної любові до Бога, який як духовна монада присутній у кожній найдрібнішій часточці матерії (що, власне, означає любов до всього світу), як уже вказувалося, виділено в окремий напрям йоги – бгакті-йогу. На наш погляд, між християнством і бгакті-йоогою можна провести немало паралелей. Слова Крішни в Бхагавад-гіті [Бг.- гіта, 11:55]: «Той, хто робить все (лише) для Мене, для кого Я – Вища Мета, хто любить Мене, хто вільний від прив'язаностей, недоступний до ворожості, – той приходить до Мене» – значною мірою співвідносяться зі словами Ісуса Христа в Нагірній проповіді: «Щоб ви були синами Отця нашого, що на небі, що наказує сходити сонцю Своему над злими і над

добрими, і дощ посилає на праведних і на неправедних. Коли ж ви любите тих, хто вас любить, то яку нагороду ви маєте? Хіба не те саме й митники роблять?» [Мт. 5.45-46].

Таким чином, розуміння любові, як любові безумовної (тобто такої, яка нічого не вимагає взамін) є характерним для цих двох систем. Як у системі бгакті-йоги, так і у християнстві (в першу чергу це стосується його езотеричного аспекту) персоналізм поєднувався з пантеїстичним положенням про те, що увесь світ проникнутий божественною духовною субстанцією, яка оживляє матерію, котра без цього божественного духовного начала була б не здатна до розвитку. Виходячи з цього, в обох системах спостерігається закликання ставитися до всіх проявів феноменального світу з любов'ю і доброзичливістю. Так само, як і первісне християнство, бгакті-йога призначалася, в першу чергу, для людей нижчих верств населення, яким, по-перше, було важко реалізувати в суспільстві свої еротичні прагнення, а по-друге, так само важко слідувати більш складній системі самореалізації, яку пропонували інші напрями йоги (раджа, джняна і карма)

Перевагою як християнства, так і бгакті-йоги в порівнянні з іншими індійськими релігійно-філософськими системами, наприклад раджа-йогою, є те, що там учень витрачав довгі роки на входження в стан самадгі, щоб відчутти в собі присутність божественних атрибутів – сат-чит-ананда (вічність-знання-блаженство), де під блаженством можна розуміти не лише відчуття щастя, але й безумовну любов до оточуючого світу; у християнстві ж, як і у бгакті-йозі, віруючий з самого початку вчився культивувати в собі цей стан блаженної любові, щоб через неї досягти й інших атрибутів божественності.

Культивування любові до Бога веде до відчуття цілісності на психологічному рівні, подолання протиріч між жіночим і чоловічим. Так М. Бердяєв вказує на те, що на духовному рівні досягнення такої цілісності особистості реалізується в андрогінізмі: “Андрогінізм і є остаточне поєднання чоловічого і жіночого у вищому богоподібному бутті, остаточне подолання розпаду і розбрату, поновлення образу і подоби Божої в людині. Любов є поверненням людині втраченої діви – Софії. В андрогінізмі розгадка тієї таємниці, що в абсолютній Людині – Христі не було видимого нам життя статі, так як в Образі Його не було розпаду, що породжує нашу земну любов статі” [1, с. 100].

Культивування “трансцендентального кохання” до Бога веде, як, власне, і земна любов, до певного піднесення духовних і фізичних сил, що в певній мірі може навіть стимулювати творчі здібності. Загальновідомим є те, що кращі свої шедеври художники, поети, музиканти створювали частіше всього під час своєї закоханості. Не дивно, що культивуючи таку трансцендентальну любов, багатьом віруючим вдається звільнитися від наслідків психічних комплексів, які раніше ускладнювали їм життя, особливо якщо вони були пов’язані з сексуальною сферою, відчуті прилив творчих сил. Знаходячись у стані любові до Бога, віруючі також досягають відчуття певної психологічної захищеності і невразливості.

Те, що Крішна виступає в ролі коханого, а Христос – у вигляді нареченого чертогу шлюбного, очевидно, визначається тим, що у стародавніх міфах, особливо східних, чоловік виступає як носій активного творчого начала, а жінка – як пасивно-природна сила. Єдність і боротьба цих протилежностей екстраполюється на космос у цілому, який у

різноманітності своїх проявів і є породженням цієї єдності і боротьби. Як відомо, логіка діалектики взаємодії двох протилежностей веде до переходу однієї протилежності в іншу. Таким чином, поєднання з Богом у шлюбному союзі повинно було привести до переходу віруючої людини в її протилежність – Бога, так само, як поєднання Бога з людиною – до втілення Бога в людину, набуття ним чисто людських якостей.

Таким чином, можна констатувати, що в культивуванні трансцендентальної любові до Бога віруючий долає свою “неповноцінність”, котра визначається його статтю і досягає цілісності і гармонії, сприймається як перехід до божественності буття,

Актуальність культивування любові до Бога, Абсолюту або просто ідеалу не втрачена і в наш технократичний час. Це визначається тим, що одним з найважливіших критеріїв духовного розвитку є здатність людини відчувати психологічний комфорт, або, говорячи простіше, бути щасливою, оскільки без цього неможливо бути морально досконалою, реалізовувати себе як особистість.

Медитативна практика є обов’язковою частиною релігії, хоча вона може застосовуватися й за її межами. Аналізуючи такі елементи раджа-йоги, що йдуть після правил *Ями* і *Ніями*, як *асана*, *пранаяма*, *прат’ягара*, *дгарана*, *дг’яна*, *самадгі*, необхідно вказати, що подібні елементи застосовуються і у християнстві, особливо в містичних напрямках, наприклад, ісихазмі. В той же час, вміння керувати собою (індійська прат’ягара) не було характерним для офіційного християнства, особливо православ’я, яке впливало за допомогою обрядовості на почуття віруючих, часто не переводячи їх у переконання. Саме це, на думку автора дослідження, й породило міф про

загадковість слов'янської душі, оскільки людина, яка не вмiє в повній мiрi володiти собою, завжди має схильнiсть до не передбачуваних та не прогнозованих вчинкiв. В офiцiйному християнствi (яким воно стало в IV столiттi), завданням котрого стало, в першу чергу, виховання законотрухняних громадян, а не харизматичних особистостей, не захочувався самостiйний духовний пошук. Не задоволення цiєї потреби в рамках офiцiйної церкви нерiдко приводило i приводить представникiв захiдної культури до захоплення iндiйською релiгiйнiстю, яка вказувала iндивiдуальний шлях самореалiзацiї i навiть богореалiзацiї.

Говорячи про медитативну практику, треба зазначити, що її кульмінацiєю в iндуїзми вважається стан самадгi, який приводить до мокшi або звiльнення з-пiд влади матерiального свiту, оскільки саме в цьому станi медитуючий досягає єдностi з Брахманом, Богом-Абсолютом, що веде, як вважається, до пробудження божественної сутностi людини.

Стан самадгi не є прерогативою лише iндуїзму. В езотеричнiй традицiї для описання подiбного стану вживаються термини “просвiтлення”, “прозiрння”, “екстаз”, “надсвiдомiсть”, “самореалiзацiя” або “богореалiзацiя”. В мiстичному християнствi цей стан iменується, в бiльшостi випадкiв, як “досягнення христовостi”, “воскресiння”, “просвiтлення”. Тому, порiвнюючи мiстичний досвiд представникiв iндуїзму та християнських подвижникiв, можна вiдзначити, що, незважаючи на зовнiшню вiдмiннiсть цих двох систем, все ж можна зробити висновок про певну схожiсть базових аспектiв такого досвiду.

З точки зору езотеричного християнства, душа кожної людини є Ісусом, котрий втілюється в конкретному тілі, а потім

розпинається мирськими бажаннями і пристрастями, тому що відвертається від божественного бачення власної істинної духовної природи. Можна також провести відповідну аналогію між розп'яттям Ісуса та смертю бога Крішни, який гине від стріли (в деяких переказах – гине прибитий стрілами до дерева). Мисливець, який убив Крішну, розкаюється у своєму вчинку, але Крішна благословляє його і возноситься до Бога. Езотерики християнства трактують акт розп'яття Ісуса не як викуплення ним гріхів людства, а як свого роду містерію, де людині пропонується через принесення в жертву всіх матеріальних благ і навіть свого тіла досягти богоподібності, звільнившись від кайданів матерії.

Воскресіння Христа в серці кожної людини відбувається тоді, коли знову досягається Свідомість Христа, або Царство Боже. З точки зору офіційної церковної доктрини, спасіння людства відбувається завдяки вірі в Бога і посередництвом Другого Пришестя Христа, коли всі мертві повстануть з могил (причому це пропонується розуміти буквально). В езотеричному ж християнстві людина сама повинна дорости до свідомості Христа посередництвом духовної практики, кульмінацією якої є досягнення просвітлення або христосвідомості. В цьому сенсі заклик Христа в Нагірній проповіді: “Будьте такими ж досконалими як Отець наш Небесний” не є абстрактним ідеалом, а є конкретною метою.

Для входження у стан, подібний до самадгі, в багатьох містичних релігійно-філософських системах, як уже зазначалося, розроблена спеціальна духовна практика. В той же час, за певних умов це може відбутися спонтанно, причому не лише у містиків. Так, геніальний вчений А.Ейнштейн також входив у подібний стан під час творчого піднесення. До речі,

цікавим фактом є те, що “Темна доктрина” засновниці «Теософського товариства» О.Блаватської постійно лежала на робочому столі Альберта Ейнштейна [2, с. 113].

Важливим моментом є те, що цей стан свідомості у віруючого дозволяє відчувати свою реалізованість саме “тут і зараз”, а не сподіватися на досягнення Царства Божого після припинення земного існування, на що, власне, скероване догматичне християнство.

Отже, як в індуїзмі, так і в езотеричному християнстві закладена основна ідея – за допомогою відповідної духовної практики досягти такого рівня свідомості, яка дала б можливість реалізувати свою божественну сутність у кожній конкретній людині.

Сучасна людина, котра усвідомлює себе особистістю і має для цього необхідний рівень культури, прагне знайти своє місце у цьому світі і свій шлях до самореалізації. Тому її вже не влаштовують “широкі ворота” офіційного християнства. В цьому й полягає, очевидно, слабе місце офіційної церкви, – маючи величезні духовні багатства, котрі накопичувалися на протязі двох тисячоліть, вона не завжди ефективно вміє подати їх віруючим, зробити їх внутрішнім надбанням людини.

На початку третього тисячоліття істотно змінюється загальнолюдська світоглядна парадигма. Сучасна людина вже не може задовольнятися статусом грішної істоти, покладаючи всі свої надії та сподівання лише на безмежну милість Бога. Вона сама нерідко відчуває в собі потенціал творця і тому часто їй більш імпонують майже паритетні відносини з Богом, обґрунтування яких спостерігається в індуїзмі та низці сучасних орієнталістських релігій, або спостерігалось у християнстві в перші віки його існування та збереглося в його

езотеричних напрямках, і які набувають особливої актуальності у наш час.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. Эрос и личность (Философия пола и любви) / Н. Бердяев. – М.: Прометей, 1989. – 159 с.
2. Владимиров А. Кумран и Христос / А.Владимиров. – М.: “Беловодье”, 2002. – 765 с.